

Sibelius kapcsolatairól

A nyolcvanas évek elején néhány évig Hämeenlinna és a Sibelius család nyaralója közelében éltem. Munkám azt is megkívánta, hogy hetente egyszer Helsinkiben tartózkodjak. Egy év utazgatás után már képes voltam átérezni mit is jelenthetett a húsz éves Sibeliusnak e ma is hallgatóg ősi vidék idilli városkájából a tengerparti sok nyelvű kikötőváros minden előnyét és színes nemzetközi forgalmát élvező Helsinkibe kerülni. A középosztályból származó ifjúnál szóba sem jöhetett a muzsikusi pálya. Így tehát a család akaratát teljesítve Jean kelletlenül beiratkozott az egyetem jogi karára. Ám ezzel szinte egy időben, 1885.szeptember 15-én, a helyi Zenei Intézet is soron kívüli növendékévé fogadja. Látván Sibelius zene iránti elhivatottságát a rokonság nem erőlteti tovább az ifjú jogi karrierjét, így az Martin Wegelius rektor és egy Wasiljev nevű orosz hegedűtanár irányításával teljes emberként élhet zenei tanulmányainak. A hegedűjátékon kívül főként a zeneelmélet érdekli. Ekkor találkozik a második magyarral, kinek személyében 1887 szeptemberében új hegedűtanárt kap. Csillag Hermann hegedűművészről van szó, aki Wegelius hívására érkezett Helsinkibe. Az új művésztanár kollégáival már 1887. szeptember 24-én bemutatkozik Schumann op. 80. F-dúr vonósnégyesével. Sibelius 1887. szeptember 27-én sietve értesíti az eseményről Pehr bácsikáját: „A mi intézetünk új tanárai mind kiválóak. Valamennyien virtuózok. Csillag (olvasd; Tschillag) első osztályú művész és igen jó tanár.” (1) Október tizedikén Csillag ismét nagy műsorral áll ki a koncertpódiumra. Estjén különösen Beethoven op.46 a-moll szonátájával és Vieuxtemps ballada és polonézzel arat sikert. Néhány hét múlva a hegedűst „herr glissando” néven hívja az öt megszerető város zenebarát közönsége. A következő hangversenyen november hetedikén általános meglepetést keltve a növendék Jean Sibelius is a pódiumra lép. Ekkor már hivatalosan is az Intézet vonósnégyesének második hegedűse. Kinevezésére Csillag tett javaslatot. Martin Wegelius rektor feljegyezte, hogy Jean Sibelius új tanára irányításával sokat fejlődött. Ezt Sibelius többek között Mendelssohn e - moll hegedűversenyének magas szintű előadásával, valamint az időközben elkészült saját F-dúr hegedű - zongora szonátájával bizonyítja! Első nyilvánosan bemutatott szerzeménye egy vonósnégyesre komponált „téma variációkkal cis-moll-ban” volt, melyet a kritika udvariasan megköszönt, egyben azt is jelezve ”mily szegény a honi kamarazenei termés.” Sibeliusnak a nemzetközi áramlatok és külföldi muzsikuskok iránti természetes érdeklődésére jellemző, hogy figyelmét nem kerülik el a régi főváros, Turku eseményei sem. Erről tanúskodik Pehr nagybátyjához írott levele 1888. február 1-én: „Turkuban él most egy meglehetősen magas színvonalú hegedűs, Spohr. Ő is Csillag tanítvány, az én tanáromé, aki elég sokat dicsérte és aki most meglepődött azon, hogy Spohr Turkuba jött. Neki nagy sikere kell legyen Turkuban.”(2) André Spoor holland hegedűművészről van szó, akit az ifjú Sibelius véletlenül Louis Spohr német zeneszerző nevével cserél össze. Éppen az utóbbi darabjait hegedülte. Időközben Sibelius az intézeti kamaraegyüttes másodhegedűseként egy egész sor hangversenyen játszik együtt Csillaggal. A zenei estek műsorainak gerincét főként a bécsi klasszikusok adják. Újabb levelében 1888. június 7-én már Loviisa városkából köszönti Pehr nagybátyját, akinek elégedetten újságolja: ”tanárom Csillag csupa tizes osztályzatokat adott nekem hegedűjátékomból, szorgalomból és fejlődésemet dicsérettel

illette. M. Wegelius ugyanazt adta általános tárgyakból. Vizsgámon triókat és több vonósnégyest játszottam. Nekem most sokat kell gyakorolnom. Megtanulom a Kreutzer koncertet, egy Spohr koncertet valamint egy egyedül előadandó Bach hegedű szonátát.”(3) Később 1888. október 24-én Helsinkiből már arról ír Pehrnek, hogy: „koncertünket elég jól szervezték. Kettős versenyt játszottam Csillaggal, két szóló hegedűre kíséret nélkül.” (4)

Az említett mű Louis Spohr op. 67 D-dúr hegedű duója volt. Igen szép koncertplakát maradt róla.

1888 őszén Wegelius rektor hívására Helsinkibe érkezik Ferruccio Busoni, hogy a zongora tanszak vezetését átvegye. Egy egész sorozat koncertet adnak Csillaggal, melyeket Busoni szóló estekkel tarkít. Ekkor köt sírig tartó barátságot a hegedűs zeneszerző Sibelius és a zongorakirály – komponista Busoni. Egy alkalommal közösen is muzsikáltak, amikor Helsinki egyetemének dísztermében 1889. április 13-án Schumann op.44.Esz-dúr zongoraötösét adták elő. Az első és második hegedűt Hermann Csillag és Jean Sibelius (növendék) játszották. Althegeudűt Karl Fredrik Wasenius híres mecénás, zenei kiadó és könyvkereskedő, csellót Wilhelm Renck, a derék bajor muzsik. Ő korábban Szent-Péterváron is működött. A zongoránál Ferruccio Busoni ült. Majd az események felgyorsulnak. Sibelius elkészül első jelentős kamarazenei alkotásával, az á-moll vonóstrió szvittel, melyet 13.4.1889 a Zenei Intézet esti hangversenyén mutattak be egy sor más szerző, Rubinstein és a magyar Joseph Joachim (Joachim József) műveivel. Az első hegedűt természetesen most is Csillag játszotta, akivel Busoni ezúttal is egy külön Joachim darabban állt ki a pódiumra.

Ennek magyar vonatkozása az, hogy Csillag pont Joachim tanítványa volt. Tehát tanárától játszott. A Sibeliusnál csak egy évvel fiatalabb Busoni élénk érdeklődéssel követi az akkor még hegedűművésznek készülő ifjú finn barátja, Sibelius zeneszerzői tevékenységét. A próbák során ott marad, hogy a trió sorozatot még részleteiben is hallhassa. A műről és annak szerzőjéről szerzett benyomásait így örökítette meg: ”A trió sorozat azonnal felkeltette őszinte érdeklődésemet, de az ő lelkes hegedűtanárától, Csillagét is. Meglepve hallottunk valamit, ami felülmulta a növendékektől megszokott színvonalat.”(5) Majd megtörtént a bemutató. Az ország legjobb kritikusa Karl Flodin már másnap hosszú kritikát közölt a helyi svéd nyelvű újságban. Megköszöni Jean Sibeliusnak, hogy végre hazai szerzőtől üdvözölhet jelentős kamarazenei alkotást. Az ötrészes szvit (preludium, andante con moto, menuetto, air, gigue) technikai felépítettségükkel Flodin őszinte elismerését vívták ki. Érett alkotásnak nevezi a sorozatot, mely egyben szerzőjüknek vonós hangszer technikában és a hegedűjátékban való tájékozottságát, valamint elmélyült tudását bizonyítja. A három vonós hangszer (hegedű, brácsa, cselló) önálló ellenpontozó technikáját pedig egyenesen zseniálisnak nevezi. Majd elismeri, hogy „ a mű új és modern, mely mindenféle kliséitől, közhelytől mentes. „Csupán egyetlen körülmény ébreszt benne kételyt. Ez, mint írja „a melódiai leleményesség teljes hiánya.” E szvitben jelen van ugyan egyfajta melodika, ám az mesterkéltnek tűnik és nem egybefüggő. Olyannyira nem, hogy a kritikus kénytelen annak eredetiségében kételkedni. Mert akármit is mondanak, a dallam a muzsika lelke. Nélküle a legrafináltabb ritmusok és hangzásbéli fordulatok sem képesek a hallgató érdeklődését hosszabban lekötöni és ezért a kompozíció bukásra van ítélve. Szóval mondva, e bemutatkozás nagy hatással volt reám. Amennyiben ifjú

szerzőnk megfontoltan eltávolítja művéből az oda nem illő lírikus-melodikus elemeket és helyükbe saját bensőjéből mélyről feltörő dallamvilágát engedi érvényesülni, úgy Sibelius úr előtt nagy jövő áll. Ma még nehéz lenne pontosan meghatározni Sibelius úr formavilágát, mivel a szvit egyes részei elég rövidek és formailag túlságosan szabadok. A zenei estet Csillag úr zárta be a hegedűkirály J. Joachim rendkívüli virtuozitással és tüzzel előadott művével, mely a maga műfajában valóban érdekes és értékes alkotás.”(6)

Az említett Joachim mű, a „Téma és variációk” hegedű-zongora darab volt, amit az eredeti koncertműsor szövege szerint szerzője ötven éves művészi jubileumának tiszteletére adtak elő. (7)

Hermann Csillag a Sibelius trió kritikájának első olvasása után azonnal válaszol, de írását először németből svédre kellett fordítani. Ezért csak két nappal később védhette meg érzékeny fiatal növendékét!

Csillag félreteszi az indulatokat és a tényeket felsorolva követel elfogulatlan bírálatot.

”Jean Sibelius úr szerzeményéről legutóbb közölt véleményüket illetően alulírott kötelességének érzí határozottan megválaszolni zenekritikusuk Karl Flodinnak az ifjú Jean Sibelius muzsikust érintő bírálatot. A kritikus olyan száddal áll elő, hogy Sibeliusból hiányzik a dallamformálás tehetsége. Valóban nem számítottam ilyen bírálat olvasására, mivel pontosan a gazdag dallamvilág e fiatal szerző tehetségének egyik természetes jellemzője. Mély melodikával ötvözött kedélyvilág keresi itt kifejezési lehetőségeit. Ifjú csalogány énekli első próbálkozásait és a szakember azonnal észreveheti ennek minőségéből, hogy az énekesmadár valódi. Kérem a kritikusukat gondosan áttanulmányozni a megbírált szvit partitúráját. Meggyőződésem, hogy végül ő is igazat ad nekem mert hát a legjobb zenei szakértő sem lenne képes egy kompozíció teljes megítélésére egyetlen meghallgatás alapján. Mind az öt tételben, de még a kevésbé sikerült nyitányban is fellelhetőek a meglehetősen egyéni dallamvilágra utaló talentum erőteljes jellemzői. Dallamszegénységgel mint azt kritikusuk helytállóan leszögezi, valóban halva születik a muzsika. Azonban mikor ifjú barátunkban pont ilyen tehetség jeleit látjuk, azok a jövőbe vetett szép reményekre jogosítanak fel bennünket, amennyiben ő képesnek bizonyul e nehéz utat végigjárni. Hiszem, hogy mindazok, akik általam sokat dolgoztak e szerzeménnyel, minden bizonnyal igazat adnak nekem. Tisztelettel Hermann Csillag. (8)

Kortárs szemtanúk leszármazottainak szájhagyománya szerint az igazságos, ám talán túl szigorú sajtóbírálat megjelenése után két héttel később már együtt látták Sibelius és Flodint a Hotel-Kämp vendéglőjében. A kritikus később sem bizonyult könnyű esetnek, de az idő fényesen őt igazolta. Lassan közeleg a nagyvilágot látni akaró ifjú Sibelius Helsinkiből való távozásának ideje. Milyen útravalóval indult el Suomiból? Egyik öröksége a kamarazene feltétlen szeretete. A másik a hegedülésé. És mégis, már akkor vajúdott benne a leendő komponista, mely nem engedte zenekari hegedűsként eltűnni. E korszaka emlékét így örökítette meg zenebarát társa, ifjabb Richard Faltin orvos:” Mindkét Sibelius testvér játszott a helsinki egyetemi zenekarban. Ugyanazon zenekar kísérte Sibelius, amikor az egyik hangversenyünkön eljátszotta Beethoven F-dúr románcának hegedűszólóját. 1887-ben a Sibelius fivérek Jean és Christian, Ernst Lindelöf és én vonósnégyest alakítottunk. Elégé rendszeresen találkoztunk hetente. A Sibelius fivérek kérésére nemsokára állandóan csak az ő ottho-

nukban. Ez egyszerű otthon volt egy nagy faépületben Helsinki déli tengerpartján. Ott aztán nyugodtan muzsikálhattunk akár reggelig is anélkül, hogy bárkit is zavarunk volna. Átjátszottuk a legtöbb Haydn kvartettet, valamint Mozart és Beethoven hat első vonósnegyesét. Jean és én felváltva játszottuk az első hegedűt, de amikor mi Jeannel gyakran brácsáztunk is, akkor Lindelöf is kénytelen volt második hegedűt játszani. Általában mégis én és ő játszottuk az első hegedűt. Ugyanis véleményünk szerint Jean Sibelius az első hegedű szólamát túlságosan szórakozottan játszotta. Olykor hirtelen megszakította a játékot és arról beszélt, hogy mi mindent látott vagy képzelt muzsikálás közben. Egyszer például zöldellő mezőket látott játék közben. A Sibelius testvérekkel való közös muzsikálásunk két évig tartott és legszebb emlékeim közé tartozik. Fialatok voltunk, akiket egy életen át tartó barátság fűzött össze.”(9)

1889 nyár elején Sibelius záróvizsgát tett a Zenei Intézetben és két évre külföldre utazott. Amikor elhagyott bennünket a helyére jött August Ringvall. Jean azonban fenntartotta velünk a kapcsolatot és amikor saját otthonát alapított gyakran meghívta hozzájuk a kvartettet. Éveken át hallgatta a mi játékunkat, különösen amikor nála vagy Christian testvérénél gyűltünk össze.

Különösen jól emlékszem egy vonósnegyesre, amelyben Auer, Turgenjev unokaöccse, játszotta az első hegedűt. Neki isteni Stradivarius hegedűje volt. Szívesen emlékszem a játékos kedvű és szép beszédű Hildebrandra, aki mélyhegedűt játszott és a nőket szédítő Verbilovbits csellistára.

A kamaraegyüttes egész este játszott szüleim Észak-Esplanadi 5 szám alatti otthonában. A közönségbe meghívtam a Sibelius testvéreket és Lindelöföt is. A külföldi vendégek megkérdezték apámat, mit szeretne még hallani. Emlékszem, hogy ő Schubert d-moll kvartettjét kérte. Amikor apám még Beethoven Razumovski F-dúr kvartettjét is a következő műsorszámnak kérte, hallottam amint Auer kollégáihoz fordulva derűsen azt kérdezte: ”Aber Kinder, können wir das auch? “ - Dehát gyerekek, mi ezt is tudjuk? “ Nem tudom mi mindent játszottak még de kihetetlenül hangulatos volt. A zenei est befejeztével Verbilovits, Jean Sibelius és én együtt távoztunk. Akkoriban én mint gyakorló orvosstanhallgató a sebészeti klinikán laktam. Növéréem tanulópartnere az elragadó Miina, aki saját gyermekként lakott a házában, engedett ki bennünket.” (10)

Az impozánsan szép empire épület ma is ott áll a város szívének jelképező tengeri kikötő piacterének közepén és a Legfelsőbb Törvényszéknek ad otthont.

1889 tavaszán Csillag elhagyta Helsinkit. Hasonlóképpen távozott Busoni is a következő év nyarán.

Sibelius azonban még őt is megelőzve 1889 őszén már Berlinben tanul. Itt hallhatja Joachim József kvartettjének előadásában Beethoven utolsó vonósnegyeseit, melyek saját szavai szerint új világot nyitottak meg előtte. Különös összjátéka volt ez a sorsnak. Április 13-i helsinki első szerzői estjét a szigorú kritikus Flodin által is hegedűkirálynak nevezett magyar Joachim József darabja zárja be, akit ősszel már élőben hallhat Berlinben.

Így emlékezik rá: ” Kénytelen vagyok helyreigazítani egy Joachimról elterjedt sajnálatosan téves felfogást, miszerint ő öreg napjaira már csupán száraz pedáns lenne és mindig a legegyszerűsebb utat választja. Apó rendkívül impulzív volt, aki sohasem játszott valamit kétszer ugyanúgy.”(11)

Így számol be a Joachim-kvartettől hallott Beethoven op.59.F-dúr vonósnegyesről:

„Amikor az Adagiot játszották úgy éreztem magam, mintha hatalmas oszlopcsarnokban sétálnék. Balra magas fal, jobb felé pompás kert pálmákkal és paradicsom madarakkal. Minden hangtalan és halott. Az árnyékok hosszúak és élesen tiszták. Mindent valami régi könyvtár illata hatott át. Az egyetlen hang valami sóhajtásféle volt. Beethoven sóhajtott ott. Amikor a téma megismétlődött f-mollban, akkor mélyen felsóhajtott. Ekkor egyszerre minden égi fényben pirosan fénylő tavakká változott át melyek felett az Isten hegedült.“ (12)

Nemsokára ismét magyar muzsikussal ismerkedik össze. Ez 1890 tavaszán történt, amikor Adolf Paul író barátjával Lipcsébe utaznak, hogy a Helsinkiből éppen eltávozott Busonit és annak helsinki feleségét meglátogassák. Ferruccio elveihez híven ismét valami merész vállalkozással állt elő. A híres Brodsky kvartettel bemutatta a norvég Sinding e-moll zongorás kvintettjét. A kamaraegyüttes mélyhegedűse a temesvári magyar Ottokar Novácek volt. Sibelius megismerkedett Brodskyval és őszintén megbarátkozott Ottokarral, aki Berlinben Busoni baráti köréhez tartozott és korának jelentős zeneszerzője is volt. Az ifjú finn atyái barátira tett szert a hangszerelésben oly igen járatos magyarban. Hogy ez mennyire így volt azt egyetlen véletlenül fennmaradt levél igazolja:

Berlin 6/1890

„Kedves Sibelius! Fogadd szívélyes szerencsekívánataimat született tehetségedért. Muzsikád tele van képzelőerővel és ragyogó színekkel, azonban van egy kis „ámde“, amiről szeretnék Veled egyszer személyesen társalogni. Eljössz e tehát hamar mihozzánk ? A Te Otto Nováceked.“(13)

Ottokar Eugen Novácek a svéd Sohlmans Musiklexikon szerint hegedűművészi művoltán kívül korának jelentős zeneszerzője. Ekkor készült el vonósnégyesével és már foglalkozott az 1894-ben bemutatott zongoraversenyével. Második vonósnégyese 1898-ban készült el és a harmadikat pedig négy évvel halála után 1904-ben adták ki egy egész sor más művével Lipcsében és New Yorkban. Az alapos bécsi – lipcsei oktatást kapott Otto barátsága fontos volt az ifjú finn muzsikusknak.

Sibelius nem érezte jól magát Berlinben. Hazatér Suomiba. De 1890 őszen ismét úton van Bécsbe. Hanko dél finn- kikötőből 1890. október 18-án, néhány sietős serral értesíti Aino Järnefelt nevű menyasszonyát indulásáról majd levelét Poste restante Wien Herr Jean Sibelius tonkünstler (zeneművész) német titulussal írja alá.(14) Egy hétre rá 1890. október 24-én Berlinből jelzi, hogy előző este templomi koncerten Joachimtól hallhatta J.S.Bach, d-moll „Chaconne „-ját és hogy ma este tovább utaznak Bécsbe.(15) Ott a Busonitól kapott ajánlólevelével Brahms-hoz fordul, aki nem fogadja el tanítványának. Meglehet, hogy az állandóan bohém humor felé hajló Busoni játékos szókép fordulatokkal fogalmazott német levélstílusa a komoly észak-német Brahmsnál pont ellenkező hatást váltott ki. Busoni ezt írta az ifjú Sibeliusról:„Seiner nordischen Herkunft gemäss, ist er später entwickelt als wir.“ (északi származása miatt később fejlődött mint mi).“ (16)

Nem tudni mi történt. Minden esetre Brahms, aki később elismerte az ifjú Sibelius, passzív maradt. Finn hősünk továbbra is egyre jobban érezte magát Bécsben.” Végre olyan helyen élhetek, melyet nekem teremtettek. Nekem talán többet kellene tanul-

nom komponálás helyett. De mi más lehetne a tanulás, mint maga a komponálás? ”- írja Helsinkibe Martin Wegelius rektornak 1890. október 25-én. (17)

Wegelius tanácsára az Opera első karmesteréhez a magyar Richter Jánoshoz fordul, aki a félbeszakított Wagner opera próbájának közepén is barátságosan fogadja és Robert Fuchs forma és összhangzattan professzorhoz kalauzolja. (18)

Goldmark Károly
Goldmark Károly

„Da können Sie überhaupt den besten Unterricht bekommen. Ott Ön a lehető legjobb oktatást kapja“- mondta derűsen Richter, majd udvariasan elköszönve visszatért zenekarához. (19)

Fuchs rutinos hangszerelő és népszerű zeneszerző, akihez Richer tudatosan irányította őt. Sibelius mégis tovább keres. Ismét atyai ajánlólevél érkezik Helsinkiből Wegeliustól, ezúttal a magyar Goldmark Károlyhoz. Vele nagy elfoglaltsága miatt nehéz volt találkozni. Ez 1890. november 12-én végül mégis sikerült. Sibelius azonnal levelet ír Wegeliusnak. Örömeben így kiált fel svédül írt levelében: „Och detta allt tack vare din rekommendation, Martin! És mindez a Te ajánlóleveled érdeme, Martin! ”(20) Játékos örömeben még azt is megígéri Martinnak, hogy hálája jeléül a rektor kedvenc könyvét is hajlandó lesz végre elolvasni. Gottfried Keller: „Der grüne Heinrich, „-jét amit „igazán jónak” tart.(21) Aino mennyasszonyának ennyit ír 1890. november 12-én: „Sikerült Goldmark figyelmét felkeltenem irányomban. Mint tudod, Goldmark egyike korunk legjobb

zeneszerzőinek és nagy zenekari hangszerelő.”(22)

Sibelius később így emlékezett vissza a magyar zeneszerzővel való találkozására:

” Nálam volt már Wegelius Goldmarkhoz szóló ajánlólevele. Napokig próbáltam a híres emberhez bejutni, ám ő valamin dolgozott. Olyankor mindig hermetikusan elzárta magát a külvilágtól. Végre november 12-én fogadott engem. A fogadtatásom sokkal szívélyesebb volt, mint ahogy azt el tudtam volna képzelni. Amikor azt kérdeztem tőle, hogy hajlandó lenne e nekem hangszerelést tanítani, ő így válaszolt: ” Ja, ich rate sehr gern einem jungen Künstler “ (Igen, én szívesen ellátnám tanácsokkal az ifjú művészt.) Első ízben hallhattam rólam a „Junge Künstler”, ifjú művész címet használni és természetesen roppant büszkeséget éreztem. Tudtam, hogy Goldmark már évek óta nem fogadott el tanítványokat és amikor velem ilyen kivételt tett, ez baráti gesztus volt, amit igen megbecsültem.”(23)

Sibelius B-dúr vonósnégyesének partitúrájával mutatkozott be új tanárának.

Milyen is volt ez a kamaramű? A helsinki tanulóévek szülte alkotásban keveredik a

klasszikus és finn népzenei anyag. A két külföldön eltöltött (Berlin – Wien) év közötti otthon töltött nyári szüneten komponált B-dúr vonósnégyes a mai hallgatóra is hatással van üde, általánosan skandinávnak mondható romantikus hangvételével. Különösen az eleven scherzo és virtuóz finálé mutatós. Még csak nem is hasonlít Griegre. Mentés minden hatástól. Meglepő eleme viszont a tragikus hangvétel. Sibelius valóban elégtételt érezhetett a balkezes Busoni levél és a komor brahmsi fogadtatás után.

Mily különös, hogy a Hanko dél-finn kikötőből Berlin után ismételten világgá induló névtelen ifjú menyasszonyához szóló búcsúlevelét "Poste-restante Wien" és "Herr Tonkünstler Jean Sibelius" (Sibelius zeneművész úr) elszántsággal írta alá. Erre az akkor megelőlegezett optimizmusára a magyar Goldmark bécsi otthonából érkezett visszhang, aki életében először nevezte küntlernrk, művésznak. Örömet több hazai lappal is közölte. Erre figyelt fel a távoli észak-finnországi Vaasa városban lakó menyasszony, Aino. Örömmel írja 1890. november 14: "Kedves Janne! Ma olvastam az újságból, hogy „vår unge och talangfulle tonsättare Jean Sibelius „ - a mi ifjú és tehetséges zeneművészünk Jean Sibelius „Karl Goldmark tanítványa lett., Majd elűjságotja, hogy Helsinkiben járt, ahol Hubay Jenő hegedűművészt hallotta játszani. „A lapok tele vannak vele. Sajnálhatod, hogy nem hallhattad.”(24)

Goldmark és Sibelius jól kezdődött együttműködését kisebb epizód zavarta meg. A zeneszerző dolgozószobájába a szalonon át vezetett az út. Így történt, hogy Sibelius gyakran összetalálkozott annak éppen Bécsben tartózkodó szépséges unokahúgával. A fiatalok sokszor megálltak a szalonban beszélgetni, amit a mester valami ok miatt nem nézett jó szemmel. Hűvös lett és tartózkodó. Attól kezdve Sibeliusnak más úton kellett a dolgozószobába közlekednie és soha többé nem látta a mester unokahúgát.

(25) Közben Aino örömeiben elébe vágott a valóságos eseményeknek. Levelében 1890. november 19-én örvendezve írja Sibeliusnak: "Tegnap ért ide leveled, amiben Goldmarkról írtál. Milyen jó, hogy Te is elégedett vagy. Ma a Hufvudstadsbladet újságban ismét írtak Goldmarkról, aki elismerően nyilatkozott rólad és hogy Te zenekari szvitet komponálsz. El sem hinnéd milyen jó érzés újságban olvasni erről.”(26)

Így esett, hogy Sibelius azonos dátummal 19.11.1890 ellátott levélben értesíti Aintot a legújabb fejleményekről: "Pont az imént értem haza Goldmarktól. Szerinte a nyitányomban – „ manches schlechtes und manches gutes als Anfang sehr gut., - „ sok gyenge, ám jó is van, így kezdetnek elég megfelelő.”(27) Másnap 1890. november 20-án ismét ír: „Kávéházban ülök ebéd után kávé és szivarral. Mint tudod tegnap Goldmarknál voltam és „ riesig ” (igen nehéz) nehéz feladatot kaptam a jövő órára. Reggel ötig dolgoztam rajta majd fél 12- ig aludtam.”(28) Ez a jelenség nem számított újdonságnak a tökéletes csendben és békében dolgozni szerető komponistánál. Sibelius atyai barátja Eliel – Aspelin Haapkylä irodalomtörténész Párizsból Berlinbe érkezve ezt jegyezte fel naplójába 1909 május 6-án: „Bekukkantottunk Sibelius barátunkhoz is, aki déli fél 12-kor még ágyban feküdt és teljesen belemélyedt a zeneszerzésbe. Őt az öltözködés és hasonlók csak zavarják és emiatt ébredés után gyakran délutánig az ágyban dolgozik. Ilyenek ezek a zsenik. Ezután neki már csak éjjel két óra után jön álom a szeméire. „(29) Különös, hogy Sibelius még mindig nem egyértelműen a zeneszerzői pályára készül. Kiszáratva egy otthonról érkezett jó hírről értesíti Aintot. 1890. november 28-án: „Martin hegedűtanári állást ígért. Elmélet órá-

kat is adhatok.” Tehát ami a majdani családalapítást és biztos megélhetést illeti az akkori Finnországban még csak szóba sem jöhetett, hogy bárki is főállású zeneszerzőként élhessen.

Majd így fejezi be levelét : “Goldmarknál nem jártam. Akkor megyek, amikor végre valami komolyat tudok mutatni neki.”(30) E mondata világos bizonyítéka annak, hogy zeneszerzőnek született, aki képtelen akadályokat legyőzve fog eljutni céljáig.

Sibelius sok új ismerőst szerez, köztük magyart is.30.11.1890: ” Egyiket meglátogattam. László Árpád a neve. Ő zongorista, aki magyar stílusban zenét is szerez. Engem már nem igen érdekel többé az ilyesmi. Szombatra bálba hívtak.”(31) László Árpád nevét ebben a formában leírva hagyta az utókorra. Később 13.12.1890 megjegyzi, hogy a panzió tulajdonos házigazdái magyarok. Nevüket sajnos nem említi. Fázik. Reznigáltan ül a zongora előtt. A háziak 11 éves kislánya tálcán két kiadós húsos kenyeret és egy üveg fehér bort hoz be neki.” Természetesen ezt is a számlához csatolják”, írja.(32)

Karácsony este 24.12.1890 arról tudósít, hogy a háziak meghívták karácsonyi vacsorára. Azután együtt mennek a kávéházba és a Stefanskirche éjféli miséjére, amit mindenki meglepetésére reggel hat órára halasztottak. A templomban Haydn misét játszottak. Sibelius nem volt nagy véleményvel erről a zenéről és így ír : “ Jelentéktelen mise. Nem értem a német „gefühl“ (kellemes és egyben tartózkodóan udvarias hangulat) fogalmát. Haydn száz évvel ezelőtt lehetett nagy zeneszerző.” A mise után francia operett előadásra ment, ahol cancan táncban gyönyörködhetett és saját szavai szerint belefáradt a kacagásba. Megjegyzi, hogy “egész Wien városa visszhangzik a vidám kacagástól.” (33)

Újév elején 6.1.1891 felfedi, hogy Jacob Grün hegedűprofesszorhoz készül operaházi hegedűs próbajáték végett. A budapesti származású bécsi Grün lesz tehát a legújabb magyar szakember, akivel kapcsolatba kerül. Elpanaszolja, hogy szerzeményei egy részét elvitte Robert Fuchsnak, aki azokat barbárnak, nyersnek minősítette. ” Szerinted is? “ -kérdezi Ainot. „Mindent barbárnak tartanak ami nem illeszkedik bele az itteni konvencionális képmutatás rendszerébe. Ha tapsolnak nekem, biztosan gyenge zenét szereztem. Ha pedig kifütyülnek akkor jó művet sikerült írnom”(34). ”Ma Grünnél jártam írja 8.1.1891. Merev és hűvös ember. Holnap játszom neki zenekari hegedűs próbajátékot.”(35) Kis szünet után 11.1.1891 beszámol a zenekari hegedűs próbajátékról.

„Tegnapelőtt megvolt a próbajáték professzor Grün, az Opera vezetősége és a zenekar tagjai előtt.” -írja. A bizottság véleménye ez volt: „ gar nicht schlecht ” (soha rosszabb ne legyen). El sem tudok képzelni mit éreztem. Majd így folytatja drámai levelét: ” Grün habozik előadatni az én B-dúr vonós kvartettemet a Konzervatórium-ban. Mindent elkövet ellene, hogy elmaradjon. Talán az Osztrák Zeneművész Szövetség segít majd! Az engem ért csapások csak erősebbé tesznek. Megacéloznak. Ha a kvartetet kifütyülnék, majd újat írok. Itt elég konzervatív világ uralkodik. Ez a zenei ízlésre is áll. Csak két hete ismerték el igazán Grieget, aki harminc éve dolgozik Németországban. Ő itt az egyetlen elismert északi zeneszerző. Nekem is gyakran mondják, hogy „Ihr Landsmann Grieg,, (az Ön honfitársa Grieg). Ilyen kevéssé ismerik itt az északiakat.”(36)

Sorsa mégsem rossz hozzá, mert a próbajátékon a szigorú külszín mögötti reális, de

humanista szakembernek bizonyult Grün professzort kapta döntőbírónak: ” Ha Önt egyszer az Isten is szemlátomást zeneszerzőnek akarja, akkor mi szükség arra, hogy muzsikos is legyen? ” mondta Grün, aki máskülönb en igenis elismerte Sibelius hegedűjátékos képességeit, ám éles szeme meglátta benne az állandó forrásban lévő és élő útkereső zeneszerzőt. Lehetetlennek tartotta, hogy egy ilyen ember a teljes odaadást megkövetelő zenekari muzsikusi pályát válassza élethivatásának. E döntésével hivatalának megfelelően korrekt módon járt el. Ugyanakkor nem áltatta felelőtlen ígéretekkel az érzékeny északi fiatalembert. Az idő őt igazolta. (37)

Január végén 1891.január 27-én váratlanul arról értesíti Ainot, hogy Fuchsnál járt, aki végre elégedett vele.

„Goldmarkhoz még mindig nem átallok elmenni. Majd ha valami olyat sikerült komponálnom, amivel magam is elégedett vagyok.” Majd egy Berté nevezetű személyről ír, akivel együtt ebédel: ” Sokkal természetesebb benyomást kelt, mint számos itteni taplófejű nyárspolgár ismerősöm ” - írja. Berté Henrik magyar zeneszerzőről van szó. (38)

Végezre eljön a nap, amikor Goldmarkhoz indul. Útközben egyszerre csak valami különös pattogó muzsikát hall. A reggeli ködből magyar lovas huszár testőrség bukkan elő, akik a császári palota irányába haladnak. A hallott zene különös módon hat rá. Hirtelen elájuk ugrik és elkezd vezetényelni őket. A lovas katonák zárt alakzatban feszes menetben folytatják útjukat és eltűnnek a ködben. Még egy darabig hallja az érdekes zenét. Sibelius ekkor hallotta életében először a Rákóczy indulót. Kipirulva toppan be Goldmarkhoz aki mosolyogva, örömmel fogadja. (39)

Sibelius 1891.február 12-én közvetlenül írt beszámolót küld Wegeliusnak Helsinkibe: „Megmutattam neki (Goldmarknak) az éppen elkészült E-dúr nyitányomat. Két hónapig dolgoztam rajta. Azt mondta, hogy igen jelentősen fejlődtem. Ugyanakkor szerinte még sok benne a feleslegesen „ csinált - machen”, de azután figyelemreméltó észrevételt tett mondván, hogy „Die Themen sind nicht bedeutend genug. Das zweite ist doch ziemlich gut.” „ A nyitány főtémája nem eléggé eredeti. A másik (azaz melléktéma) téma már jobb és meglehetősen egyéni.” Hozzáfűzte, hogy mivel én finn vagyok, nemzeti jellegű muzsikám is jobban érdekelheti honfitársaimat mint például őt. (40)

Másnap 1891. február 13-án Ainot is tájékoztatja. -Tegnap Goldmarknál voltam. Ő kezdetben csupa udvariasságokat mondott, de én kézen fogtam őt és szemébe nézve kértem, hogy beszéljen egyenesen. Ő a becsület embere és nagy művész. A zenekari nyitányomról előadott kritikája egybevág az én önkritikámmal. Két nap és két éjjel dolgoztam rajta reggel hat-hét óráig. Még azt is mondta, hogy igen jelentős mértékben fejlődtem. Önbírálatom ugyanolyan kemény mint az övé. Goldmark azt kéri, hogy vigyek neki negyedévenként valamit mutatóba. Szerinte nekem még legalább két évig kell a bécsi klasszikusokat tanulmányoznom és ezalatt folyvást a saját éneket keresve önálló alkotói munkára kell törekednem.“(41)

Két nappal később 1891. február 15-én írja:„Goldmark óriási sikereket arat. Bizony nagyszerű érzés lehet amikor egyszerre sok ezer ember ünnepli.“ (42)

Három nappal később 1891. február 20-án azt írja, hogy „ ma este egy csoport katonatiszttal találkoztam akik éppen magyarországi lovaglásból tértek vissza. Sok névjegykártyám és címem van arra az esetre ha egyszer Szeged városában járnék. Nekik

még nálam is kevesebb pénzük volt, de mégis tokaji bort ittunk. Természetesen mindegyikkel pertut kellett innom. Ők. nagyon derék emberek. Bálba is hívtak. Nem tudom, elmegyek e.”(43) Levelében Szeged város nevét „Segedin” formában írja le.

A szegedi látogatásból sajnos semmi sem lett. Itt lassan elköszönünk az ifjú Sibelius-tól, aki immár zeneszerzővé lett és március közepén már rövid magabiztossággal kalevalai témájú Kullervo című szimfóniájának lassú előrehaladásáról beszél. Az élethivatását komponistaként finn identitásával együtt megtalált ifjú karaktere is gyökeres változáson ment át. A tűzkeresztségre egy majdnem balul sikerült precedens adott okot. Aionnak így ír erről az esetről .1891.március 21-én: „Tegnapelőtt Pauline Lucca szalonjában voltam. Számomra korábban ismeretlen udvari emberek és hasonlók között találtam magam. Ostobaságot műveltem. Sértett, hogy egyes hölgyeknek nem lettem bemutatva. Mire Lucca odajött hozzám: ” Sie stehen ja da so allein - de hát Ön most ily magányosan álldogál „ ? szívélyes megszólítására én a - „, Man hat ja mich nicht vorgestellt für die Damen „, - hiszen engem be sem mutattak a hölgyeknek ” érzékeny választ adtam, ami talán felesleges volt részemről. Erre az egész hangulat kínossá vált. Mindenkinek bemutatattak. Búcsúzásnál elnézést kértem Luccától., Bei einem jungen Mann ist es zu entschuldigen. - „, ifjú embereknél mindez érthető ” válaszolta, de a hangja érezhetően hideggé vált.”

Férje, báró Wallhof baráti megértéssel viszonyult hozzám és „, Auf wiedersehen “-nel köszönt el tőlem. Ő az, akivel vadászatról, szivarokról és borokról beszélgetek. Lucca 56 éves. Most is Bécs első énekesnője akar lenni. Olyan nagyszerűen énekel amihez foghatót sohasem hallottam.” (44)

Majd megtörténik az áttörés, ami az akkori idők császárvárosában nem volt kis dolog. Aionnak írja 1891. március 24-én, hogy ismét a Lucca szalonban járt: ”Öntudatos magaviseletem hatással volt a háziasszonyra. Együtt érző barátságos pillantást kaptam tőle miközben tovahaladt mellettem.” Ekkor már teljes magabiztossággal halad előre. Lucca élményével egy lapon említi, hogy „, tegnap kemény vitába keveredett tanárával.”(45) Nem derült ki, hogy Fuchsról, avagy Goldmarkról volt e szó. Innen egyenesen barátaihoz siet. Nagy nemzetközi társaság ült együtt valamelyik bécsi vendéglőben és mindannyian írásban köszöntötték finn barátjuk Aino nevű menyasszonyát. Az 1891. április 1-én kelt meglehetősen hosszadalmas levél elején Sibelius így ír: „,poharazgatunk barátaimmal. Íme egy sorozat üdvözet számodra, de leginkább tőlem.” Ezt magyar szöveg követi! „,Tisztellek Angyalom! Mezey Béla.”-majd Pisdilision aláírással első látásra olasznak tűnő szöveg, amely azután románnak (és spanyolnak) bizonyul, miután a dulce szót használja, ami olaszul dulce lenne.

Sikerült kideríteni, hogy Sibelius bécsi román barátja Dinicu az aláíró. A híres zeneszerző és csellóművészről van szó aki együtt muzsikált bécsi lakásán a szívesen hegedülgető ifjú Sibeliuszal.

Majd egy bizonyos Walter nevűtől üdvözet, kinek vezetéknévét lehetetlen kiolvasni. Őt követi „,a legszívélyesebb üdvözetek szeretett barátom, Sibelius menyasszonyának.” német szöveggel egy bizonyos K..Kruhn úr. Ezután következik szép kézírással és kifogástalan németséggel a korábban említett magyar zongorista - zeneszerző László Árpád írása :

„,A földrajzi távolság nem akadályozza meg Sibelius menyasszonyát barátom szerényeinek hallható inspirálásában. Boldog menyasszony, boldog vőlegény! A Ti

boldogtalan barátotok, László Árpád.”

A levelet ismét Sibelius rövid kommentárja zárja. Közli, hogy németnyelvű beszédet intézett barátaihoz, akik testületileg el vannak Aintól ragadtatva. „Ne feledd el Jannédát” zárja ritka jó hangulatban fogant levelét. (46) Bár e közös levelet vendéglőben írták, azon továbbra is Waggasse utcai penzió otthonának címét tüntették fel.

Váratlanul jelzi 1891. április 3-án, hogy május 15-én vidékre utazik és Fuchs vagy Goldmark közelében fog tartózkodni.(47) Kisvártatva ismét jelentkezik 1891. április 11-én Elmondja, hogy Forstén nevű énekművész honfitársánál és pártfogójánál járt, aki találkozott Goldmarkkal „és tanárom azt mondta rólam: “ Es macht mir grosse Freunde die Arbeiten dieses jungen Mannes zu übersehen -Nagy örömemre szolgál figyelemmel kísérem e fiatalember munkáit.” Forstén állítja még, hogy Goldmark azt is hozzáfűzte: „grossartig talentiert, (nagyszerű tehetség, talentum). Ezen utóbbi szavakban Sibelius már kételkedik. Szerinte ezt Forstén maga tette hozzá a történethez. Jóakarattal.(48)

Levelet ír atyái barátjához, Martin Wegeliushoz Helsinkibe 1891. április 13-án:

„Hiszem, hogy Kullervo szimfóniám jó és sikeres lesz. Tudod e, elfelejtettem említeni, a tegnapi nap egyike volt életem legszebbjeinek. Amint tudod a kilencediket hallgattam. Tudod e, vigasztalhatatlanul sírtam távoztomban. Oly kicsinek éreztem magam. Richter kiváló volt.”(49) Sibelius utolsó nagy bécsi élményét Wagner és Liszt nagy Lébényszentmiklóson született barátja, Richter (Hans) János karmester nyújtotta tehát Beethoven kilencedik szimfóniájával. Ugyanaz, aki 1890 októberében a „Tristan und Isolde” Wagner opera zenekari próbáját félbeszakítva őszinte barátsággal fogadta a magányos Sibelius, majd pedig személyesen kalauzolta el őt Robert Fuchs zeneelmélet professzorhoz. Sibelius erősen készül haza. Aionnak írja 1891. április 23-án , hogy a hazai újságból olvasta: „éppen ma mutatják be E-dúr nyitányát Helsinkiben.” (50)

Német nyelvű távirat érkezik Helsinkiből amit 24.4.1891 azonmód továbbít Aionnak. „Ouverture fortreffich geklungen. Publicum vielleicht etwas reserwiert. Wir musiker sehen in Dir einen Teufelskelrl“. A nyitány nagyszerűn szólt. A közönség kissé tartózkodó volt. Mi muzsikusok pokolian derék fickónak tartunk Téged.

Robert Kajanus ,Abraham Ojanperä, Armas Järnefelt., (51)

Kajanus a Helsinki Filharmonikusok vezető karmestere és Sibeliusért küzdő igaz barát volt. Järnefelt – Aino menyasszony bátyja – ekkor már Berlinben is elismert karmester, aki később élete végéig Stockholmban a Svéd Opera meghívott karmestere lett. Ojanperä legendás énekes. Együttműködött Busonival és Nováčekkel 1898. szeptember 30-án, Helsinkiben.

A legjobbakkal köszöntötték tehát Sibelius, akik már haza várták !

Utolsó Bécsből küldött levelében 1891. június 8-án, Sibelius németül humorizál menyasszonyával: ”Ganz meiner Seite , az öröm teljes egészében az én oldalamon. Már délután négy óra van. Este hatkor indulok Berlinbe.”(52) Berlinből arról tudósít .1891. június 12-én, hogy egy „Bummelzug” személyvonattal utazott („bumlizott”) Wien - Berlin között összesen harminc órán át! (53) Említésre méltó tény, hogy 1890 őszén ugyanígy tette meg odafelé a Berlin – Wien utat. (54)

Végül 1891. június 15. dátummal értesít, hogy Lübeck észak-német kikötővárosból

Hanko dél-finn kikötőbe értek, ahonnan (a túlparti !) Tallin észtt városba tett kitérővel jön majd a gőzhajó Helsinkibe.(55) Jean Sibelius hazaérkezett !

Bécs központjában az Operától délfelé rövid séta után elérjük az Alte Wiede városrész Wiedner Hauptstrasse (Sibelius idejében Karl gasse) és Wagasse 1. számú sarokházat. A falon fehér márványtáblán Jean Sibeliuszt ábrázoló bronzrelief látható. A tábla szövege: „E házban lakott 1890-1891-ben Jean Sibelius zeneszerző, Suomi nagy fia. 1951. Bécsi Filharmonikusok. Jean.Sibelius 85. születésnapjának tiszteletére.”

Miként vonhatnánk meg Jean Sibelius és Goldmark Károly kapcsolatának jelentőségét? Erről Sibelius 1934-ben így nyilatkozott életrajzírójának Karl Ekmannak Järvenpääben. „Goldmark roppant elfoglalt ember volt, tele megrendelésekkel. Ő mindenekelőtt vérbeli komponista volt, aki az ihlet és kemény munka óráiban tökéletesen elszigetelte magát a külvilágtól.”

Emlékezzünk az 1890. novemberében örvendező ifjú Sibeliusra, aki jól tudta, hogy Goldmark évek óta senkit sem tanított. Őt azonban valamiféle rokonszenv és segíteni akarás miatt fogadta el. Majd Sibelius így folytatta: „Ő a legnagyobb összegeket kapta, amiket akkor komponista kaphatott. Az egyes órák között hosszabb idő is eltelhetett. Az órák összefoglaló jellegűek voltak, amikből a tanítvány azt szűrte le, amire képes volt, vagy amit akart. Ezért a rendszeres és metodikusságszerű hangszerelési technikát Fuchsnál kellett lépésről lépésre átrágnia. Ennek ellenére Goldmark és Sibelius személyes kapcsolata mindvégig szívélyes maradt.”(56)

Sibelius levelei világosan feltárják, hogy Goldmark (Fuchs tanárral ellentétben soha nem tett Sibelius északi mivoltára, vagy zenéjének finn jellegére felesleges megjegyzéseket) valami eredetit és egyénit várt Sibeliusztól, aki az E - dúr nyitány megszületése előtt nem járt nála. Járt ezzel szemben Fuchsnál (sérelmeit jól felfogott érdekében félretéve) és végül 1891. februárban vitt Goldmarkhoz olyan anyagot, amit már két önálló komponista módjára tárgyaltak meg. Hiszen ismeretségük kezdetén ebben állapodtak meg. Törvényszerű logika van abban, hogy Karl Goldmark felismerte Sibelius E-dúr zenekari nyitánya melléktémájának nemzeti jellegét. Annak különleges természetét, sajátosságos karakterét. A finn témának adott elismerésével ösztönözte ifjú finn kollégáját az így megtalált úton való továbbhaladásra. Ugyanakkor Goldmark kellő mértékben objektív is volt annak felismeréséhez, hogy amit fel és elismert, az egyben egyetemes zenei érték is.

Sibelius így emlékezik tovább: „Goldmark merev, társadalmi osztályának szokásait betartó konzervatív úriember hírében állt. Hozzám ő egyáltalában nem így viszonyult. Én pedig szabad szájú lehettem az ő társaságában. Első próbálkozásomat, egy bizonyos nyitányt ő teljesen elutasított. Írtam egy másikat, amely aztán több becsülettel bírt az ő szemében. E művem, az E – dúr nyitányt azon a tavaszon be is mutatták Helsinkiben egy hangversenyen. Goldmark építő bírálata egyébként teljesen jogos volt. Zenekari stílusomat akkoriban még szinte egészen kamarazenei hatás uralta, mely hatás alól nehezen tudtam felszabadulni. Ez természetes is volt, hiszen minden korábbi hangszeres kompozícióim ilyen irányba predesztináltak.”(57)

Személyes véleményem szerint az ifjú Sibelius, akit Berlinben és Bécsben senki sem ismert, Helsinkiben hagyományosan romantikus és kompozíciós megoldásaiban még nem elmélyült darabokat szerzett, melyek még csak nem is emlékeztetnek a később hét szimfóniát írt és 92 évet élt Sibelius hangjára. Mégis képtelenségnek tűnik, hogy

J. Sibelius a századforduló Közép és Nyugat Európájának bármelyik zenei központjába zeneszerzést tanulni kelt volna útra. Egyszerűen csak többoldalú eszmecserekre, konzultációkra, ismerkedés végetti világutazásokra volt szüksége.

Ebben pedig az empatikus, türelmes, bírálataát barátként és sohasem tanárként gyakorolt Goldmark (Karl) Károly a megfelelő időben és helyen ott talált legjobb zenei és emberi partnernek bizonyult.

Az E-dúr zenekari nyitány melléktémája ősrégi modális – kalevalai dallam és világosan finn nemzeti jellegű. A négy első és három utolsó taktus moll pentakord dallamon mozognak. A téma (melynek kottaképét a képanyagban közlöm) végén fellépő tonika ismétlődés is tipikusan finn zenei jellemvonás.

Rudolf Louis a zeneesztétika híres müncheni professzora írja, hogy a zseni tisztában van a „helyes úttal” és nem nagyon igényel tanítást. Tehetséget sem tanulni, sem tanítani nem lehet. Az vagy van, vagy pedig nincs. (58) Hasonló felfogást sejtet Goldmark Sopronban adott nyilatkozata, amit a téma legavatottabb kutatója Dr. Kecskeméti István zenetudós jóvoltából és fordításában ismerünk:

„Minthogy vezetni nem tudtam, másokkal menni nem akartam, így hát egyedül haladtam.” Ezt így akár Jean Sibelius is leírhatta volna. Le is írta, csak éppen más vetületben. A lényeg egy!

Kecskeméti professzor megjegyzi, hogy „ma már szinte hihetetlen, hogy a századforduló egykori Magyarországnak Liszt Ferenc mellett Goldmark volt a másik világhírű zeneszerzője. De az újabb korban törvényszerű sorsa lett ez a nagyromantika mindegyik fővonal mögötti komponistájának. Aki nem válhatott egy Schumanná, Chopinné, Liszté vagy Brahmszá, háttérbe szorult.” (59)

Éppen Brahms mondta Goldmark „Ländliche Hochzeit” – „Falusi Lakodalom” című szimfonikus költeményéről, hogy „olyan kiváló, mintha Minerva szarvából rázták volna ki.” (60)

Eklatáns példa a nagy Sibelius karmesternek ismert Wilhelm Furtwängler komponista sorsa is.

Második szimfóniája tökéletesen érett alkotás. Vannak benne Wagner, Bruckner, Strauss (Richard) hatások és egy helyen határozott véleményem szerint Sibelius (!) is tisztán hallható a scherzóban. A mű négy tételes és másfél óráig tart egyetlen perc unalom nélkül. Furtwängler utóromantikus hangja imponálóan egyéni, a zenekari hangszerelés pedig mesteri. Műve mégis sajnálatosan ritkán hallott. Nemrégén viszont sokunk öröme német laser-compact hanglemezzre játszották.

Ezzel szemben a maga sajátos modális - kalevalai alapról kifejlesztett zenei hangjával híressé vált Jean Sibelius egyik jellegzetessége p o n t o s a n az a-moll pentakord, amely az E-dúr zenekari nyitány modális melléktémája. A fiatalon elhunyt finn zseni, Toivo Kuula is hatott Busonira, akinek műveiben Sibelius hatás is kimutatható.

Még ennél is meglepőbb Anthony Beaumont angol zenetudós napjainkban közzétett, kottapéldákkal illusztrált felfedezése, mely Goldmark „Merlin” és Busoni „Doktor Faust” operáinak egymáshoz igen közel álló formai, építkezési, dallami és stiláris rokonságára mutat rá. (61) A huszonöt évvel ezelőtt Budapesten a kőbányai Pataki István Művelődési Házban működő Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár zenei könyvtárában rendezett magyar – finn zenei találkozónkon elnökölt – Sibelius vő - Jussi Jalas karmester szerint „Sibelius kereken elutasította, miszerint ő közvetlenül felhasználta

volna a finn népdalokat. Azonban mi Sibelius valamennyi alkotásában hallhatjuk a finn nemzeti jellegű hangvételt. A tipológiának kell választ adnia arra a kérdésre, hogy végtére is mi ez a finn zenei karakter? Nem kielégítő például az olyan megállapítás, miszerint Jean Sibelius alkotásainak túlnyomó része láthatólag dúr hangnemben fogant, ám a moll mégis csak természetesebb hangulati eleme. Ilyen és ehhez hasonló tévedéseket olvashatunk ma is Sibelius zenéjének –Volkstümlichkeit - népies jellegéről, ami nem csupán megbélyegez, de be is határol.“(62)

Közvetlenül Sibelius halála után Harriet Cohen angol zongoraművész nő meglepő nyilatkozatot tett közzé Helsinkiben a „Helsingin Sanomat” (Helsinki Hírek) vezető finn napilap 1957. október 2-i számában. A beszélgetésben hirtelen Goldmark Károly neve is felbukkan. (Reuben, nek mondja.) „A 30-as években gyakran szerepeltem a Finn Rádióban. Többször is jártam Sibeliusnál. Emlékszem milyen elevenen beszélt bécsi tanulmányai idejéről. Szeretettel emlékezett tanárára Reuben Goldmarkra, a kitűnő, de szerinte elhanyagolt zeneszerzőre.”

Cohen kisasszonytól csupán egy távirat maradt fenn az egyetemi könyvtár Jean Sibelius levélgyűjteményben. Ezt 1955. december 4-én küldte:

„Ma a Luonnotar (A természet anyja) sokkal istenibb volt, mint valaha. Szerető születésnapj jókívánságaimat és csókot küldve üdvözlöm nejedet és leányaidat. Odaadó szeretettel Harriet Cohen.” (63)

A zongoraművész nő egy angol énekes nővel többször is előadta a „Luonnotar”-t. Az 1913-ban szerzett op. 70, zenekari kísérettel szoprán énekhangra írt mű maga a Kalevala kezdete, amelynek első éneke a világ teremtését regéli el. A mű zenéje meglepően rokon Weiner Leó Csongor és Tündéjével. A Londonban honos Harriet Cohen alapítvány ma is Jean Sibelius aranyérmét és pénzt adományoz arra érdemes zeneszerzőknek. Tudomásom szerint vannak magyar kitüntetettjei is.

Az egyik legnagyobb német zenetörténész Wilhelm Altmann írta le 1908 decemberében Berlinben, hogy „Sibelius az ellenponttechnika kifinomultságát Robert Fuchstól tanulta, míg a színes zenekari hangszerelés Goldmark hatásáról beszél. Goldmarkról, akiről úgy hallani egészen rendkívüli módon büszke egykori tanítványára Jean Sibeliusra.” (64) Erre ír választ két évvel később az olvasóim előtt 1906-os prágai Sibelius előadásáról jól ismert Dr. Richard Batka német zenetudós a német „Allgemeine Musik Zeitung” 1910. március 25-i számában a 80-éves Goldmarkról és annak Bécsben ismételt nagy sikerrel előadott hegedűversenyéről.

Helsinki híres sziklatemploma még nem létezett, amikor a leendő templom „tetején” a gránitsziklákon sétálgattunk 1971-ben Jussi Jalas finn karmesterrel, Sibelius vejével. Akkor a Jeunesse Musicale nyári nemzetközi zenei tábor fagottista/organista résztvevőjeként tartózkodtam Finnországban. Ma is jól emlékszem Jalas úr szavaira, aki szerint apósa kedvelte Goldmarkot, mert „sohasem volt heuchler”, azaz szőszegő. (65) A közismerten érzékeny és olykor ok nélkül otrombán megsértett Sibelius e nyilatkozata komoly erkölcsi elismerésnek számít.

Az eddigi legfrissebb újdonságok közé tartozik Kaisa Iitti újságíró, zenei szerkesztő híradása a Helsingin Sanomat vezető finn napilap 1999. december 28-i számában, melyben Martin Wegelius körülbelül százötven levelének egy finn vidéki ház padlásán történt felfedezéséről adott hírt. Köztük számos Sibelius levél is van, amelyeket a komponista Bécsből küldött 1890-91 körül Martin Wegelius rektornak Helsinkibe.

Sugár Péter rajza

Egy napon tehát sok érdekes levelet olvashatunk, mert azok előzetes vizsgálata szerint az ifjú Sibelius részletes tájékoztatókat szerkesztett atyai barátjának bécsi tanulmányairól.

Az újságcikk néhány levélből idéz. Így például Sibelius 1890. november 8-án megköszöni a Wegeliustól érkezett száz frankot, ami „pont a legjobbkor jött.” „Jó alapos náthám van most ” tudatja 1890. november 19-i levelének utóiratában. „Aino oly elragadó módon ír nekem”, osztja meg örömét. 1891. január 11-én, majd 1891. február 12-én, örömmel írja milyen kitűnő Haydn, Mozart, Beethoven műveket élvezhetett egy esten.

A szerkesztő még megcsillant egy Berlinben 1898. október 6-án, kelt Sibelius levelet, amelynek írója Berlioz, Wagner muzsikáját hallgatta. Levelét „éppen egy hangszerre elképzelt fűgát kezdek komponálni”, mondattal zárva. A Wegelius-csomagban húsz darab Busoni levél is van, melyek minden bizonnyal érdekes Sibeliusi és egyéb finn (és magyar?) vonatkozásokat tartalmaznak. Bécsből hazatérve Sibelius már Loviisa városában üldögélve egyszer ily kiáltott fel : „Goldmark vagy Fuchs nincsenek már itt, hogy néha elbeszélgethennék. „(66)

Ez a önszigorral és derűs belső humorral ötvözött szerénység élete végéig jellemző Sibeliusra.

Később átütő bel- és külföldi sikereket fog aratni, de azokat csak örökös harcok árán érheti el.

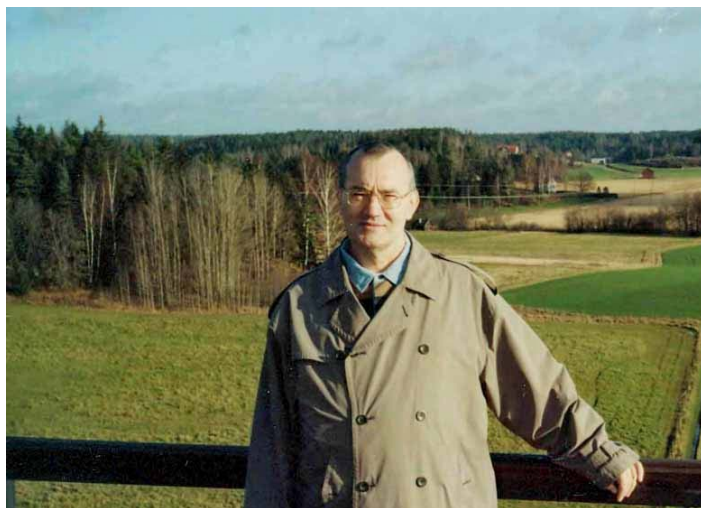
Huszonzét éves, amikor 1892-ben első nagy sikerét éli meg Kullervo című szimfoni-

kus költeményével. Egyre keservesebb teher számára a Helsinki Zenei Intézetben 1892-ben elvállalt zeneelmélet tanítás amit 1901-ig lát el. Első szimfóniájának (amit a köznyelv „a kalevalai” néven hívtak) bemutatója 1899. április 26-án volt és a szerző vezényelt. Utolsó nagy kalevalai alkotása a zenekari kísérettel és bariton szólóval férfikórusra írt „Tulen synty” (Tulen szüntü/ A tűz születése) szimfonikus költemény. A tűz csiholása, tűzgyújtás, csaknem univerzális jelenség, de nem az evolúció terméke, hanem továbbra is kalandos élménye az az atomkor emberének is. Liszt Ferenc szimfonikus költeményeinek Jean Sibelius az egyedüli örököse Európában. Később Sibelius elkezdte a kalevalai eseményekből fakadó Lemminkäinen ciklus megírását és egyidejűleg születik meg lassan vajúdo legsajátságosabb hangvételi alkotása, a hegedűversenye.

Jegyzetek

- 1.) Goss : The Hämeenlinna Letters 171-172
- 2.) Ugyanott
- 3.) Ugyanott
- 4.9 Ugyanott
- 5.) Ferruccio Busoni : Jean Sibelius. Züricher Theater, Konzert und Fremdenblatt 1916/3
- 6.) Nya Pressen 14.4.1889 (svédül)
- 7.) Eredeti műsorlap Kálmán Hegedüs privátarchivum Helsinki .
- 8.) Nya Pressen 16.4.1889
- 9.) Richard Faltin : Mitt liv .(Életem) Söderström 1916 Tammerfors (svédül) 172,
- 10.) ugyanott 174,
- 11.) Karl Ekman: J.Sibelius 79,80.
- 12.) Karl Flodin: Martin Wegelius .466
- 13.) Egyetemi Könyvtár, Kéziratgyűjtemény, J.Sibelius archivum. Coll.206.27.
- Sydämen aamu./ A szív reggele / Jean Sibelius és Aino Järnefelt levelei.SKS.2001. finn fordítás,15 old.
- Svéd eredeti, Kansallisarkisto – Nemzeti Archivum Helsinki.Aino (Järnefelt) Sibelius.Signum:93
- 15.) Ugyanott 20 oldal és Signum:93
- 16.) Karl Ekman: J.Sibelius.93,93
- 17.) Karl Flodin: M.Wegelius .467 (svédül)
- 18.) Karl Ekman: J.Sibelius 94. S.Levas : Jean Sibelius.W.S.O.Y.1986 Porvoo – Helsinki 80-85
- 19.) Santeri Levas : Nuori Sibelius (Az ifjú Sibelius) WSOY Porvoo-Helsinki 1957-98, (finnül) továbbá Jussi Jalas közlése –német szöveggel- 1980 májusában.
- 20.) Karl Flodin: M.Wegelius 467,468/svédül /(itt még azt is írja öreg igazgatójának: „nekem talán többet kellene tanulnom, mint zenét szerezni, de mi más a tanulás mint maga a zeneszerzés ?”
- 21.) Ugyanott
- 22.) Sydämen aamu : 38 old finnül és svéd eredeti Kansallisarkisto.Signum 93
- 23.) Karl Flodin : M.Wegelius 95 („Végre olyan helyre értem, ami értem lett teremtv”. Wien-Bécs.
- 24.) Sydämen aamu 40,Kansallisarkisto Signum 93 (az újság a Helsinki svéd napilap, Hufvudstadsbladet)
- 25.) Santeri Levas : Nuori Sibelius : 92,98
- 26.) Sydämen aamu 47, Kansallisarkisto Signum 93
- 27.) Ugyanott 50 és Signum 93
- 28.) Ugyanott 52 és Signum 93
- 29.) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura-Finn Irodalmi Társaság.Archivum.Eliel Aspelin – Haapkylä , Naplójegyzetek. 6.5.1909 Párizs.
- 30.) Sydämen aamu 64, Kansallisarkisto Signum 93
- 31.) Ugyanott 69, és Signum 93
- 32.) Ugyanott 89, és Signum 93
- 33.) Ugyanott 110 és Signum 93
- 34.) Ugyanott 131 és Signum 93
- 35.) Ugyanott 134 és Signum 93

- 36.) Ugyanott 138 és Signum 93
- 37.) Jussi Jalas közlése 1983 Helsinki
- 38.) Sydämen aamu 155 és Signum 93
- 39.) Kansallisarkisto Signum 93 .Erik Tawaststjerna finn zongorista és zenei író 1968-ban Helsinkiben a Söderström finnországi svéd nyelvű Kiadónál svéd nyelven kiadott és Stockholmban / Bonniers / ki-nyomatott egy kötetes „ Sibelius „ című könyvében a levél szavait szövegbe illesztve mondja el az esetet, de Berté neve és magyar származása nem derül ki. A később finn nyelvre fordított és összesen I-V kötetre nőtt Jean Sibelius / Otava, Helsinki / munka sem ismeri. Grün Jakabhöz hasonlóan őt is oszt-ráknak hiszik.
- Ezzel szemben a Finn Irodalmi Társaságnál –SKS- (szerkesztette Suvisirkku Talas kiasszony) 2001-ben „ Sydämen aamu „címmel kizárólag finn nyelvi fordításban kiadott Jean Sibelius – Aino Järnefelt levelezés mellőzi!
- 40.) Karl Ekman .J.Sibelius 100, és Karl Flodin : M.Wegelius 467-468.
- 41.) Kansallisarkisto.Sibelius dossie, levél Martin Wegeliushoz + Signum 93 és Sydämen aamu 170.
- 42.) Sydämen aamu 171, Kansallisarkisto Signum 93
- 43.) Ugyanott 181 és Signum 93
- A fent említett Tawaststjerna könyv is elbeszéli, hogy az ifjú Sibelius pusztai lovaglásból visszatért tisztekkel találkozik, akik tokajival kínálják és szegedi látogatásra hívják. Megemlíti, hogy magyarok. Ezzel be is fejezi az idézetet. A Suvisirkku Talas szerkesztésében megjelent levélgűjtemény pedig a 181-ik oldalon a levél egész szövegét közli. Harminc évvel később tehát a levél második része is kiderül.
- 44.) Sydämen aamu 205, és Kansallisarkisto Signum 93
- 45.) Ugyanott 208 és Signum 93
- 46.) Ugyanott 213 és Signum 93 .A Sydämen aamu ehhez a levélhez érve „olasz „ (román !) szöveget említ, majd érthetlenné és kiolvashatatlanná – „valami magyar „ kitéttel – minősíti Mezey Béla tiszta, világos kézírásával ott álló üdvözlét. A fordítók tehát még csak kísérletet sem tettek arra, hogy lefordíttassák a szöveget. Érdekes módon valaki mégis magyarnak tippelte. Dinicu román zeneszerző is „bolgár csellóvirtuóz„ lett. Érthetetlen, hogy mindez az egyetem nyelvközpontjának közvetlen szomszédágában történhetett meg. A zeneirodalmi szaknyelvi hibák szembetűnőek. Következétesen „a - molltrío”leírással sorolja fel az idézett zeneműveket.
- 47.) Ugyanott 214 és Signum 93
- 48.) Ugyanott 221 és Signum 93
- 49.) Kansallisarkisto.Sibelius dossie.Levél M.Wegeliushoz + Signum 93 és Sydämen aamu 222
- 50.) Ugyanott 232 és Signum 93
- 51.) Ugyanott 233 és Signum 93 (telegram németül: „ an den Herrn Jean Sibelius in Wien. „)
- 52.) Ugyanott 260 és Signum 93
- 53.) Ugyanott 261 és Signum 93 valamint Jussi Jalas és Margareta Sibelius-Jalas közlése 1980 Kuopio városban.
- 54.) Ugyanott 262 és Kansallisarkisto, Signum 93
- 55.) Karl Ekman : J.Sibelius 96-97,
- 56.) Ugyanott
- 57.) Rudolf Louis : Die deutsche Musik der Neuzeit. München 1912
- 58.) Dr. Kecskeméti István : A százötven éves Goldmark Károly(1830-1915) Muzsika XXIII,5,1980. A német eredeti szöveg Sopronban a Liszt Ferenc Múzeumban olvasható. „Mínthogy vezetni nem tudtam, másokkal menni nem akartam, így hát egyedül haladtam”
- 59.) Ugyanott
- 60.) Kansallisarkisto.Sibelius dossie.Levél M.Wegeliushoz.
- Sibelius 1930 és 1935 között mesélte ezt életrajzírójának Karl Ekmannak.
- Jussi Jalas és Väinö Kyrölä szerint a nála járt a.Balogh Pálnak is említette.
- 61.) A Busoni (Faust) –Goldmark (Merlin) analitika A.Beaumont : „ Busoni The Composer „, könyvében van a 47,48,182,183 oldalakon.
- Faber and Faber London 1985
- 62.) Jussi Jalas közlése 1980 májusban.
- 63.) Egyetemi Könyvtár Helsinki. Coll.206.8.
- 64.) Wilhelm Altmann : Jean Sibelius. Nord und Süd.Berlin 1908.
- 65.) Jussi Jalas által közvetített információ Karl Ekmantól.
- 66.) Ugyanonnan származó

Hegedűs Kálmán önmagáról

Ezerkilencszáznegyvenhét július hatodikán születtem a trianoni határ innesső oldalán, Berettyóújfaluban. Szüleim pedagógusok voltak. Életemet a zene és a zenetörténet szeretete határozta meg. Kamasz koromban Pécsre kerültem. A város csodálatos székesegyházában lettem orgonista. Tanárom Halász Béla orgonaművész volt. A helyi Művészeti Gimnáziumban kiváló tanáraink voltak, ketten közülük Rómában és a Sorbonne egyetemen szereztek diplomát. 1971-ben végeztem fagott főszacon a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Pécsi tagozatán. Dunántúli városokban és Budapesten dolgoztam. Népdalok és ismeretterjesztői munkám mellett zenetörténeti kutatómunkát végeztem. Felsőfokú finn nyelvvizsgát tettem, tolmács-fordítóként is dolgoztam. 1978-ban zenetanárnak hívtak Finnországba. Két év után honvágyam visszavitt Budapestre. 1983-ban ismét zenetanári munkát vállaltam Finnországban. Aztán érzelmi és politikai okokból végleg kinn maradtam, finn állampolgár lettem. Nyugdíjazásom előtt egyetemi kutatóként dolgoztam. Életkörülményeim tettek íróvá. Nem törekedtem nyilvánosságra, tartózkodtam a publikálástól. Sok száz ismeretterjesztő előadáson osztottam meg tudásomat elsősorban a fiatal kutatókkal, tanárokkal.

201-ben jelent meg Helsinkiben *Kansainvalinen Sibelius ja unkarilaiset (A nemzetközi Sibelius és a magyarok)* című tanulmánykötetem. 2003-ban a Budapesti Zeneműkiadó jelentette meg *Jean Sibelius finn zeneköltő és a magyarok* című könyvem. Új, kiadás alatt lévő könyvemben Liszt, Bartók és Kodály művészetének finn-, svéd- és németországi hatását vizsgálom.